

DOS SEGONS DE PEL·LÍCULA **(Les cobles de flabiolaires a Mataró I)**

L'objecte d'aquesta comunicació és glossar uns fotogrames de la pel·lícula «Fiestas de las Santas de Mataró en el Año de la Victoria», de la qual fa, enguany, seixanta anys. Dels dinou minuts de pel·lícula ens interessen uns segons, la seqüència de l'entrada a la plaça de Santa Maria del seguici de l'anada a Ofici.

Entren rabents, giravoltant, els nans, en una imatge perduda d'un temps ençà. Després els gegants, precedits pels músics: una cobla de flabiolaires a dues mans. ¿Què era això?, ¿qui eren? I ¿què feien? són les tres preguntes que intentarem contestar.

Ens valdrem de les informacions proporcionades pels lligalls de lliuraments de l'Ajuntament de Mataró entre 1924 i 1946, les quals posarem en relació amb aquestes i d'altres imatges¹, i amb les informacions que tenim recollides d'altres fonts².

LA COBLA DE FLABIOLAIRES

Una cobla de flabiolaires és més d'un flabiolaire tocant ensems, a veus. Les cobles que trobem en els records mataronins són de flabiolaires a dues mans, els quals acompanya un timbaler amb un redoblant.

Aquesta pràctica professional de l'instrument, que ara pot semblar estranya, no sols havia estat tan o més difosa que la que ha perdurat («a una mà»)³, sinó que cal considerar-la la pròpia de la zona de Mataró⁴, almenys en el període 1870-1950.

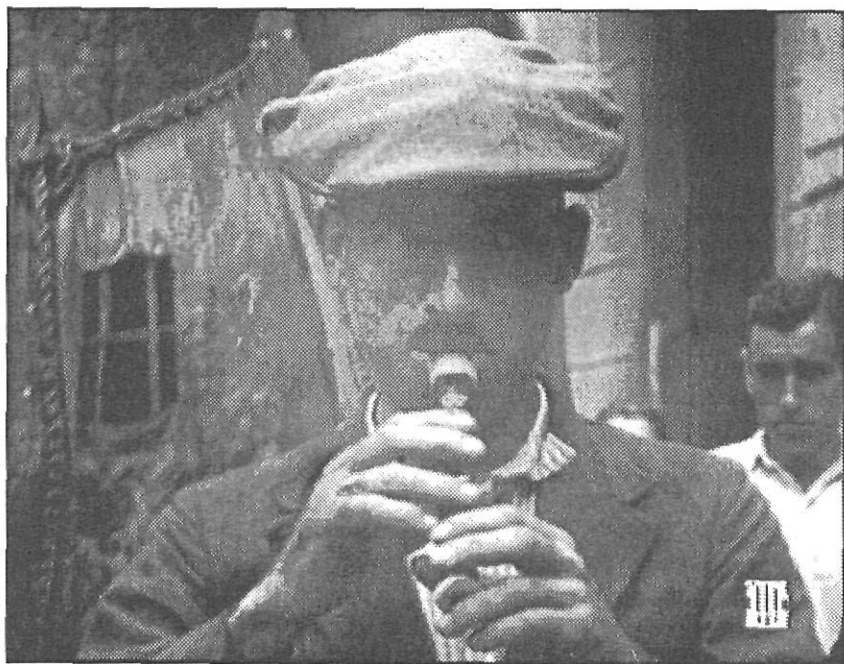
Aquestes cobles són molt poc conegudes: les darreres desaparegueren cap a 1950, i de fet el que se'n sap procedeix dels records i documents que n'han quedat. Per altra banda, la pràctica del flabiol a dues mans quasi ha desaparegut; en l'actualitat, queden només dos o tres músics de la vella tradició oral que hi toquin, i no ho han fet mai en cobla. Tanmateix, podem afirmar-ne algunes coses:

- L'acoblament de flabiolaires a dues mans en aquesta formació deu datar de cap a 1870⁵. La cobla de flabiolaires a dues mans es manté fins quasi al 1950.

- Generalment eren dos flabiolaires i un timbaler, que tocaven a dues veus (potser quan hi havia més flabiolaires, en feien tres). En alguns casos, fàcilment per qüestions de pressupost, la cobla apareix a les fotos⁶ en el seu format mínim, un flabiolaire i un timbaler.

La polifonia es produïa pel procediment popular de línies paral·leles per sota de la melodia, generalment per terceres. El tractament de la percussió, modern, comprenia un ús sistemàtic del redoblament, tan florejat com fos possible, i un gust per la sonoritat brillant dels timbals.⁷

- El repertori, o sigui, la dedicació professional d'aquests músics, eren els balls del dia, la demanda social del temps. Sobretot, tocaven per al ball⁸ i per a determinades celebracions col·lectives de caire cívic o religiós. Per tant, havien tocat tant el que ara en diríem «balls d'envelat» com gitanes, bastons... Les peces i notícies conservades ens parlen de tot el que havien estat els balls de moda en ús des de cap a 1830 fins a la postguerra: *bolangeres*, *rotllets*, *sardanes curtes*, balls plans, *contradanses*, *valsos*, *americanes*, *polques*, *xotis*, *pericons*, *fox-trots*, *pas-dobles*... als quals caldria afegir els *goigs* i les *nadales*⁹. Els gegants constituïen la fracció menys exigent de tota la clientela: no tenint uns repertoris obligats ni unes evolucions coreogràfiques definides, els músics solien tocar un cap i arreu del repertori que tenien, peces amb aire de marxa o passeig per als desplaçaments, i ballables del dia que els portants sabessin puntejar bé per als moments de lluïment.

Ramon Baldevell Puig.

¿En Requesens de Collsabadell?

- Una altra característica d'aquestes cobles, molt important, és l'extracció pagesa dels seus membres. Procedents, en molts casos habitants, de masos en veïnats de pagès com Valdeix, el Coll, el Far, Collsabadell, Malenyans, amb el cas curiós dels mataronins, tots comparets¹⁰ (carrers de Sant Sadurní, de Sant Elies, del Camí Fondo...).

Els seus clients eren, sobretot, els organitzadors dels aplecs, festes i ballades d'aquestes i d'altres zones de pagès: de la Nata a la Cisa i fins a mig Congost, amb escapades prou més lluny, com a Sant Hilari Sacalm i a Sils. Tenien també clients urbans, tant ajuntaments (com el de Mataró i algun altre¹¹, que els llogaven per als gegants) com algunes societats (que muntaven ball de gitanes, ball d'en Serrallonga, serenates de carrer...).

- Abans de les Santes de 1946, documentadament durant mig segle, l'acompanyament dels gegants i nans de l'Ajuntament de Mataró fou, generalment¹², a càrrec de cobles de flabiolaires.

QUINES COBLES, A MATARÓ?

Entre els darrers anys seixanta i els primers setanta del segle XIX¹³, hi ha notícies de la presència de cornamuses, soles o amb flabiol i tamborí, acompanyant els gegants de l'Ajuntament. De 1898 és una foto, Riera amunt, amb una cobla de flabiolaires a dues mans. Entre les dues notícies han passat moltes coses: la Revolució de 1868, la Restauració de 1873... S'acaba una època i en comença

una altra, i això es nota també en detalls petits de la vida quotidiana com l'acompanyament musical dels gegants. La «mitja cobla»¹⁴, una formació musical vista com a antiga i caduca¹⁵, és substituïda (o succeïda¹⁶) per una de més versàtil i adaptada als gustos del temps, la cobla de flabiolaires. Tant a una mà com a dues.

Al rerapaís pagès de Mataró, ens són conegudes cinc o sis cobles de flabiolaires a dues mans, en els darrers decennis del segle XIX. D'aquestes, quatre perduraran en el segle XX, segons les dates aproximades que podem oferir: els Cabots (Mataró 1880-1920), els Formigues (Llinars 1830-1930), els Mirets (Llinars 1900-1925), la colla del Ros (Santa Agnès 1905-1936). A aquestes caldrà afegir-hi, com veurem, els de Collsabadell (Llinars 1930-1946).

La memòria d'aquestes cobles ha conservat el record que «baixaven a Mataró a tocar pels gegants». Val la pena afegir que no sols hi havien vingut a tocar gegants: les músiques dels bastons, de l'espolsada, del ball d'en Serrallonga... «de Mataró» foren recollides dels repertoris d'aquestes cobles, senyal inequívoc que els havien tocat en algun moment¹⁷. És versemblant pensar que els forasters no baixaren mentre els Cabots estigueren actius (c.1880-c.1920), i que possiblement hi hagué una transmissió de repertoris (o fins i tot un mestratge més ampli) dels Cabots als altres.

Les fotografies conservades del primer terç del segle XX, evidencien una certa permeabilitat entre els components d'aquestes cobles, així com d'alguns dels instruments utilitzats. Hom pot començar a entendre com és de difícil esbrinar qui tocava en cada moment, més si es té en compte l'absència de documents explícits (a part de les fotografies¹⁸).

QUI SÓN AQUESTS DE LA FOTO?

La represa de Santes després de la guerra es fa, per raons òbvies, en clau de continuïtat amb la situació anterior a l'aleshores denominat «dominio rojo-separatista», és a dir, al període republicà. La pel·lícula que glossem està feta en aquesta clau. D'aquesta represa n'hi ha hagut una mena d'assaig general en el mateix Corpus de 1939, just acabada la guerra, durant el qual ja surten els gegants i nans.

Potser l'única novetat destacable en el nou règim és el paper de factòtum que sembla adquirir el senyor Diamant. Altrament, la maquinària municipal reprèn el tema on l'havia deixat el 1931: un capatàs de la brigada municipal s'ocupa novament dels portants dels nans¹⁹, el senyor Diamant de les figures, i un nou cap de colla dels portants dels gegants i dels músics. I els músics, segons veurem, es van a buscar allà mateix, «a Llinars».

Segons el testimoni dels seus familiars, que els han reconegut en els fotogrames, els flabiolaires de 1939 són Salvador Baldevell Puig i el seu germà Ramon Baldevell Puig. El timbaler podria ser l'anomenat Requesens de Collsabadell. Aquests músics, amb una única interrupció el 1943, tocaran a

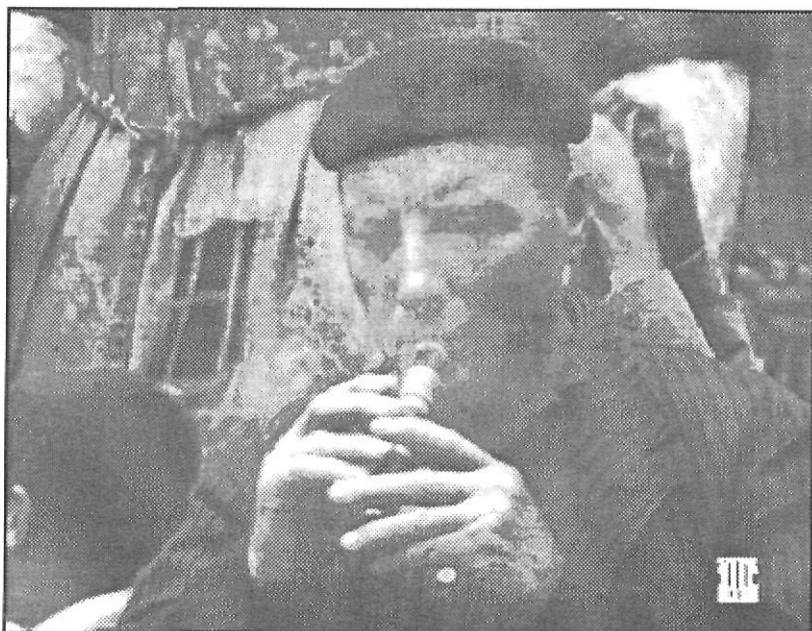
Mataró fins que siguin desplaçats per en Quirze Perich, a partir de les Santes de 1946. La formació que mostren els fotogrames de 1939 no correspon clarament a cap de les conegudes.

No són, queda ben clar, «els de Santa Agnès»²⁰. Tampoc els Mirets ni els Formigues. Tanmateix, els seus integrants són tots veterans de tocar gegants a Mataró. Salvador Baldevell hi havia vingut, abans de 1925, amb els Mirets. El seu germà Ramon apareix a les fotografies de 1930 (amb uns companys de moment sense identificar, tot i que potser el timbaler era el seu nebot Jaume, fill d'en Salvador).

Cal entendre que els darrers músics actius d'aquesta tradició, pràcticament una família, s'apleguen per atendre les llogues que encara surten. Les de Mataró devien ser de les més importants que conservessin després de la guerra. En qualsevol cas, no tenim notícies de la seva activitat musical després de 1946.²¹

ELS LLIURAMENTS MUNICIPALS

El registre de lliuraments no existeix abans de 1923, i els perceptors dels pagaments no queden ben detallats fins a 1943. La sèrie tan curta de vuit rebuts és, però, suficient per confirmar el que suposàvem a partir d'altres fonts i de l'anàlisi de les fotografies conegudes.²²

Salvador Baldevell Puig.

Els rebuts esmenten la primera vegada en Ramon Baldevell i, més tard, cinc vegades son germà Salvador, com a perceptors dels havers dels músics. Entre l'un i l'altre, a les Santes de 1943, hi trobem el músic de flabiol i bombo Josep Pidelaserra i Duran, «el Gran Manel»²³. L'altre nom propi, òbviament, és el d'en Quirze Perich, a les Santes de 1946.

El fet que el Gran Manel aparegui entre els rebuts de Ramon i de Salvador indueix a pensar si no va haver-hi algun canvi en la cobla²⁴, o si l'Ajuntament no havia començat a barrinar una alternativa.

Les quantitats pagades en concepte de «jornals» (20 ptes home/dia el 1940) ens adverteixen que aquests músics es mantingueren en la franja baixa dels preus de preguerra: l'any 1927, 10 ptes netes per home i dia eren el jornal dels de Santa Agnès; els Formigues en cobraven 25.²⁵

En un altre ordre de coses, aquests flabiolaires del Vallès havien tingut alguna mena de corresponsal a Mataró (sovint les cases on posaven), i hi baixaven pels seus mitjans (sovint a peu). Per raons que desconeixem, durant els anys quaranta, ha d'anar un propi a contractar-los, algunes vegades a buscar-los... A part de la despesa (que no era tanta, vegeu-la més avall imputada al jornal), devia representar un esforç de gestió, sense la seguretat que fossin a lloc el dia...

O els flabiolaires s'havien fet massa vells per fer aquelles caminades²⁶, o l'Ajuntament de Mataró els havia de tractar bé perquè no en tenia d'altres. Possiblement ambdues coses. Això significaria que al rerapaís de Mataró ja no sorgien nous músics²⁷, i que la resta de cobles de flabiolaires que hi havia hagut ja no estaven actives.

Ens convindrà ara fer una ullada a la remuneració dels músics. Vegeu les taules annexes.

Prenent com a base la detallada liquidació del Corpus de 1940²⁸, el jornal dels músics costa (en brut, és a dir, imputant-hi la resta de despeses ocasionades) el 221% del jornal dels portants dels gegants²⁹. Per al Corpus de 1943 és ja només el 130,7% (brut); al Gran Manel, per a Santes, li pagaran el 160%. Per al Corpus de 1945 serà el 96,4% (brut), i per a Santes de 1945 només el 89,2% (brut). El 1946, per a Corpus, els apugen al 108,8% (brut). A les Santes d'aquell any, en Perich el llogaran pel 116% del jornal d'un portador.

Comptat d'altra manera, en set anys, el jornal dels portadors té un augment del 1000%. L'augment del jornal (brut) dels músics és, en el mateix període, d'un 492,3% per a la cobla (prou per sota del 550,4% d'augment del cost per dia), i per a en Perich d'un 524,88%.

Tot i l'estalvi evident (quan en Perich es fa càrrec de la feina, el cost per dia esdevé un 20,5% més barat, que en pessetes de 1946 són 210), la substitució de la cobla no sembla una mera qüestió d'economia.

Data	Dies	Cost portants	Cost músics	Total	Cost dia	% Corpus 1940	Jornal portants	% Corpus 1940	Jornal músics	% Corpus 1940	% relat. jornals portants/ músics	% relat. jornal músics/ cost/dia	% relatiu cost músics/ cost dia
1939 Corpus	2	-	-	350	175	93,83	-	-	-	-	-	-	-
1939 Santes	-	-	-	450	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1940 Corpus	2	140	[133]	373*	186,5	100	10	100	20 [22,1]	100	221	11,85	35,75
1940 Santes	-	-	-	650	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1941 Corpus	-	-	-	640	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1941 Santes	-	-	-	750	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1942 Corpus	-	-	-	1179	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1942 Santes	2,5/3	-	-	1445	578/481,6	309,9/258,2	-	-	-	-	-	-	-
1943 Corpus	3	1000	[490]	1490	496,6	266,27	41,6	416	25 [54,4]	246,15	130,72	10,95	32,96
1943 Santes	2	700	160 (Manel)	860	430	230,56	50	500	80	362	160	18,6	18,6
1944 Corpus	2	875	[425]	1300	650	348,52	62,5	625	37,5 [70,8]	320,36	113,28	10,89	37,7
1944 Santes	3	1050	[532,5]	1582,5	527,5	282,84	50	500	37,5 [59,16]	267,69	118,32	11,21	33,63
1945 Corpus	4	[1960]	[810]	2770	[692,5]	371,31	[70]	700	37,5 [67,5]	305,42	96,43	9,75	29,1
1945 Santes	3/2	980	[562,5]	1542,5	[617/771]	330,8/413,4	70	700	37,5 [62,5]	282,8	89,29	10,12/8,10	30,5/36,44
1946 Corpus	3	2100	[980]	3080	1026,6	550,45	100	1000	55,5 [108,8]	492,3	108,8	10,6	35,15
1946 Santes	1,5	1050	175 (Perich)	1225	816,6	437,85	100	1000	116	524,88	116	14,2	14,29

Les quantitats entre claudàtors han estat obtingudes creuant les dades. En el cas dels jornals dels músics, representen la suma dels diners que rebien més les despeses de transport i manutenció.

La barra inclinada separa les quantitats diferents pel mateix concepte que apareixen a la documentació.

*Hi ha les «100 ptas. más de gratificación para salir a las horas que quieran» que s'imputen al cost total però no en els jornals.

Anys	Cost total de portants i de músics	% sobre 1940
Abans de 1924-1931	500/550	48,87/53,76
1939	800	78,20
1940	1023	100
1941	1390	135,8
1942	2624	256,5
1943	2350	229,7
1944	2882,5	281,76
1945	4312,5	421,55
(Santes 45 / Corpus 46)	4622,5	451,85
1946	4305	420,82

Certament, les despeses de manutenció i viatges de la cobla sumen tant o més que la paga en diners que rebia. Entre Corpus de 1940 i Corpus de 1946, l'increment fortíssim de les despeses per aquest concepte representa un 5.180,9%, segurament motivat per les penúries de l'època. Tanmateix, la relativa moderació de l'augment del jornal net dels músics en el mateix període (277,5%) manté pràcticament estable la relació entre el cost dels músics i el cost per dia (30-35 %), tot i ser tres.

És clar que si l'Ajuntament els hagués apujat la lloga en la mateixa proporció que el jornal dels portants, els músics s'haurien pogut continuar fent la vida com al 1939, i la maquinària municipal no els hauria hagut de gestionar ni avisos ni taxis ni fondes. La pèrdua de valor de la lloga ha de tenir una altra explicació.

Els gegants havien estat esporàdicament acompanyats per un músic a flabiol i bombo. I, pel que fos, aquesta formació no havia estat adoptada quan això s'hauria pogut fer sense cap dificultat, durant els anys vint³⁰. Cal pensar que hi ha un canvi de mentalitat (¿una trivialització?) que permet, finalment, la substitució de la cobla de flabiolaires a dues mans pel sol músic de flabiol i bombo. En qualsevol cas, la percepció sinó social, almenys institucional, de l'acompanyament musical dels gegants, ha variat.

A aquest canvi de percepció s'hi pot afegir, sense cap mena de dubte, la voluntat de simplificar la gestió municipal dels músics. Quan en Perich (que té aleshores només 49 anys) es fa càrrec de la feina, l'Ajuntament el té, vetllant-se-la, al carrer de la Concepció mateix.

L'acompanyament musical dels gegants de l'Ajuntament no tornaria a preocupar la maquinària municipal fins a 1989.

Rafel Mitjans i Berga
Teresa Soler i Llobet
Grup d'Estudis dels Garrofers

NOTES.

- 1.- Resulta tan curiós com significatiu que els primers documents coneguts de flabiolaires a dues mans siguin precisament fotografies, i no textos o gravats.
- 2.- *Fiestas de las Santas de Mataró en el Año de la Victoria* [pel·lícula] Filmoteca de la Generalitat de Catalunya, n/a 19.423; n/r 02235.v/01.
Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC), «Materials-volum VIII», Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1998).
 GUANYABENS I CALVET, NICOLAU, *Els gegants de la ciutat de Mataró*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1999).
 Arxiu Municipal de Mataró, registres de Lliuraments 1924-1946.
 Arxiu fotogràfic de Ramon Arnau Comabella, Mataró.
 Fons d'enquestes de la tradició oral de l'ACP Els Garrofers.
- 3.- La interpretació del flabiol a dues mans és contrastadament difosa per tot el territori català i més enllà, des de fa segles. Tanmateix, no es troba clarament atestada com a pràctica professional abans de c. 1870; almenys, no en la modalitat plena de cobla de flabiolaires.
- 4.- Pel que sabem avui, i parlant sempre de professionals, la tradició de tocar a dues mans s'estenia almenys des de Sant Pol i Premià fins a l'extrem nord-est del Bages, passant pels voltants de Granollers, pel Congost a banda i banda, el Moianès i el Lluçanès.
- 5.- Els Formigues de Llinars, el 1927, es vanten de ser una cobla centenària; en Cabot, cap a 1880, coneix uns músics prou més grans que ell que també hi toquen... Tanmateix,ensem que aquesta mena de formació no pot ser gaire anterior a la dècada del 1870.
- 6.- La lloga dels músics era un còmput de «jornals», sovint per un preu fet que donava per a més o menys «jornals».
- 7.- Els testimonis anomenen «redoblant bo» caixes totes de metall, i malparlen dels «bombos de fusta».
- 8.- Cal recordar que durant tot el segle XIX (i fins ben entrat el XX, a molts de llocs) la idea de «balls tradicionals», d'esbart dansaire, senzillament no existia. Per exemple, els balls de gitanes o de bastons eren una activitat normal d'exhibició o galanteig del jovent en edat de merèixer, sense valors culturalistes afegits. En l'entorn d'aquests flabiolaires, aquesta normalitat-no-folkloritzada es mantingué en alguns casos fins a la guerra civil o encara més tard (gitanes d'Argentona, bastons de Canyet...).
- 9.- Aquestes peces cívic-religioses corresponien a ocasions generalment ja desaparegudes a finals dels anys vint: caramelles de gotjaires, nades de flabiol a la Missa del Gall, acompanyament del Combregar...
- 10.- Comparet: literalment, «el qui va a parts, parcer», pel règim de tinença de la terra que menaven: pagesos residents dins del casc urbà, que menen terres pròpies (vinyes, generalment) o fan de bracers d'altri, i que ocupaven carrers sencers en alguns veïnats.
- 11.- Tot i que no n'hem trobat documentació, els seus familiars recorden que tocaven regularment a Barcelona, per la Mercè.

- 12.- Cal esmentar, tanmateix, dues excepcions a la presència de la formació «cobla de flabiolaires a dues mans» que postulem com a usual en el període 1880-1946: Una és l'encàrrec, a una «jazz-band», l'any 27, perquè acompanyés els gegants; semblaria que al llarg dels anys 20 hi hagués hagut altre intent de fer acompanyar els gegants amb alguna formació musical del tipus banda. Pel que fos, segons relata GUANYABENS, ni va agradar ni va convèncer, de manera que es va tornar a l'acompanyament habitual. L'altra són les aparicions de Josep Pidelaserra i Duran, documentades els anys 1926 (foto Caballé/Patufet) i 1943.
- 13.- Víctor Ligos, nota oral: «Estudiant el període de la Fam del Cotó a Mataró, havia trobat una referència a l'acompanyament de les dues parelles de gegants [sic] per una cornamusa». Per a 1870, GUANYABENS: 64. Vegeu també la cornamusa amb els gegants en nombrosos fulls de rengle del tercer quart del s. XIX.
- 14.- La mitja cobla, tanmateix, perviurà encara unes quantes dècades al nord del Maresme; a l'entorn de Blanes, fins a la mort d'en Nan de sa Coixinera (1911); al sector de Pineda-Santa Susanna, fins a la mort d'en Mollfuleda (1946).
- 15.- Nom actual de l'antiga formació musical {cornamusa+flabiol i tamborí}.
- 16.- Hi ha indicis per suposar canvis d'instrumentari i de maneres interpretatives, de formació musical doncs, en el si dels mateixos grups que perduraren.
- 17.- Tant és així que el 1927, els missioners de l'OCCPC desistiren de transcriure peces «de Mataró» a algunes d'aquestes cobles perquè ja els les havien tocades, idèntiques, les altres.
- 18.- L'altra font documental d'informació que hem utilitzat, els pagaments de l'Ajuntament de Mataró, no aporta res en tot el primer terç del segle XX: les despeses no es van desglossar als comptes municipals de Corpus i Santes fins als anys quaranta, i els caps de colla anteriors (que rebien el pagament de tots els portants i músics) no redacten rebuts perquè són analfabets.
- 19.- Almenys durant tot el període estudiat, els nans només coincideixen amb els gegants al carrer: se n'ocupa un capatàs de la brigada, tant les despeses (esparidenyes...) com les «gratificacions» són pagades sempre a banda, i algun cop arriben a sortir sols, sense els gegants.
- 20.- Que es digués –i que s'hagi continuat dient– que eren «els de Santa Agnès» és una inèrcia mantinguda pels que havien conegut els músics habituals en una llarga etapa anterior (c.1880 - c.1927). Un indicatiu més del canvi de percepció, en els anys quaranta, del que fossin els gegants i tot el que s'hi mou a l'entorn...
- 21.- És més, cap a 1948 el ball de flabiol al Far (una lloga fixa d'aquestes cobles des de temps immemorial) el fa ja en Perich.
- 22.- Trobant-se aquesta edició en fase de galerades ens assabentem que, amb posterioritat a la nostra investigació, els lligalls de lliuraments de 1941 a 1944 i de 1946 a 1949 foren expurgats de l'Arxiu Municipal de Mataró en aplicació de la normativa vigent.
- 23.- Josep Pidelaserra i Duran, «el Gran Manel» (c.1883-1949). Aquest personatge, que es mereix per ell sol tot un estudi, era un grandíssim músic de flabiol i bombo de la tradició de l'Ordal. Els anys vint representaren el moment més alt de la seva

carrera, durant els quals el trobem fotografiat amb diferents gegants de Barcelona, i amb els de Mataró (1926): l'home creia en la publicitat per la imatge, i es feia retratar al costat dels gegants que acompanyava; després, ensenyava les fotos com a tarja de presentació.

Cap a 1928 diu residir a Mataró, extrem que no hem pogut confirmar. En tot cas, el 1943 signa rebut per haver acompanyat els gegants per Santes. Pel que fos, i com al 1926, o Mataró no va acceptar aleshores l'acompanyament musical per un flabiolaire sol, o el Gran Manel no estava pel tracte. O sigui que després de les seves aparicions tornem a trobar les cobles de flabiolaires a dues mans.

- 24.- Com potser havia succeït en la seva anterior aparició a Mataró, el 1926, coincidint en el temps amb la dissolució dels Mirets.
- 25.- Almenys a finals dels anys vint, els lliuraments permeten assegurar que els Formigues no eren a l'abast dels gegants de l'Ajuntament de Mataró, els quals van sortir per un preu fet de 500/550 ptes per any, des d'abans de 1924 fins a 1931.
- 26.- No és que els anessin a buscar a domicili; el que recollien al Far tenia mitja hora de camí des de ca seva per arribar-hi, que era la meitat del que tenia fins a Llinars, on anaven a buscar els altres.
- 27.- Aquest procés d'envelliment-sense-relleu dels músics en actiu, s'ha pogut observar en la fase prèvia a la desaparició de totes les tradicions d'instrumentistes populars.
- 28.- En la qual, per cert, es parla dels músics anomenant-los *tamborines*, arcaïsme tant de nom com de concepte, que demostra fins a quin punt era antic i persistent el coneixement popular del flabiol a la ciutat de Mataró.
- 29.- Les «100 ptas. más de gratificación para salir las horas que quieran», les imputem al cost total però no als jornals, posat que no sabem com devia anar repartida. Evidentment, quasi tots els repartiments possibles farien variar els percentatges que oferim en el sentit d'atenuar la diferència entre la remuneració dels portants i la dels músics, en aquesta ocasió que prenem com a referència. Tanmateix, ens ha semblat que la no-inclusió d'aquesta quantitat no altera significativament la seqüència que pot deduir-se de les taules.
- 30.- A més, hi ha indicis que en els anys vint es tempteja més d'un cop fer acompanyar els gegants de l'Ajuntament per una banda de música. Altrament, a més de la potser esporàdica residència del Gran Manel a Mataró, hom hauria pogut contractar en Joan Roig o en Quirze Perich (residents aleshores a Calella) o altres músics de flabiol i bombo que s'estaven al voltant de l'Empalme i que, seguint la via del tren, es llogaven de Badalona fins a Blanes.

